

URBPOP-rapport nr. 1-2015

**Ringmerking i kolonier og reservater i Rogaland i
2013 og 2014.**

URBPOP-rapport nr 1-2015

Tittel: Ringmerking i kolonier og reservater i 2013 og 2014

Forfattere:

Alf Tore Mjøs

Prosjektansvarlige:

URBPOP Norge: Morten Helberg

URBPOP Rogaland: Alf Tore Mjøs

URBPOP-prosjektet er etablert for å fremskaffe mer kunnskap om urbane måker i Norge. Gjennom fokus på fargemerkede individer vil vi fremskaffe data om overlevelse, helsetilstand, vandringer, bestandstilhørighet og individuelle strategier. En av de viktigste problemstillingene er å finne hekkeplassene til de måkefuglene som bruker byen som rasteplass og næringssøksområde.

I 2013 og 2014 fikk URBPOP-prosjektet v/MUST tillatelse fra Fylkesmannen i Rogaland og Stavanger kommune til ilandstigning og ringmerking i flere sjøfuglreservater hvor det ellers er innført ilandstigningsforbud i hekketiden. Denne rapporten oppsummerer foreløpige resultater.

Arbeidet ble utført av Atle Fiskå, Håvard Husebø, Alf Tore Mjøs og Vemund Opedal.

Forsidebilde: Ringmerking av måkeunger på Hidlekjeøy i 2014. Foto: Vemund Opedal

Rapport til:

Fylkesmannen i Rogaland, Rogaland Fylkeskommune og Stavanger kommune

URBPOP

<http://www.ringmerking.no/cr/>

CEES

Centre for Ecological and
Evolutionary Synthesis

MUST

MUSEUM STAVANGER

1. INNLEDNING

Sildemåke (*Larus fuscus*), gråmåke (*Larus argentatus*) og fiskemåke (*Larus canus*) hekker i økende grad i urbane miljøer. I Norge er dette noe relativt nytt, og trenden er økende. Dette står i sterk kontrast til bestandstrenden på de fleste kystavsnitt. Måker er tilpasningsdyktige opportuniste, og næringstilgang sammen med tilgang på sikre hekkeplasser er gjerne bestemmende for hvor de etablerer seg. Økende forstyrrelser i skjærgården, stor predatoritet på bakken og mindre næring i sjøen har bidradd til at måkene flytter til nye leveområder.

På industriområder og i byen finner måkene trygge reirplasser på hustak der verken mennesker eller firbeinte predatorer normalt ferdes. Omlegging til mer moderne jordbruksdrift har trolig åpnet for nye leveveier for måkene. Når jorden blir snudd oftere og jordene gjødsles flere ganger årlig med våtgjødsel blir tilgangen til meitemark bedre gjennom hele hekkesesongen, og meitemarken er nå den viktigste delen av dietten i mange bestander av både fiskemåke og de større artene. I byens parker hentes brød og andre godbiter fra mennesker som finner glede i å mate fugler.

I Storbritannia har takhekkende måker vært kjent siden 1940-tallet, mens denne strategien for alvor bredde om seg på 1960- og 1970-tallet. På midten av 2000-tallet hekket over 120.000 par måker i britiske urbane miljøer, noen byer har flere tusen hekkende par gråmåke i bykjernen (Rock 2005). Vi er på ingen måte i nærheten av slike tilstander i Norge. Fremdeles forbinder vi store mengder måker i bykjernen med vinterhalvåret, da særlig fiskemåker og gråmåker oppsøker byens parker for å tigge brød sammen med byduer og stukkender. BYEN er blitt et viktig habitat, særlig for rødlistearten fiskemåke.

Vi ser imidlertid en sakte, men sikker økning av takhekkende måker i flere norske byer. Hva kjennetegner disse bestandene, hvilke individer er det som trekker til byen? Hvordan er overlevelsen til disse fuglene, og hvilke bestander tilhører de? Disse er bare noen spørsmål som trenger svar, dersom vi skal forvalte de urbane måkene på en god måte. Når bestanden stuper i artenes mer "tradisjonelle" habitater vil forvaltningsapparatet få nye utfordringer når en kommer i den situasjon at en må forholde seg til hekkebestander som slår seg til i urbane

miljøer. Små og store konflikter vil garantert oppstå når mennesker får måkefugler litt for tett innpå seg, noe vi allerede har sett mange eksempler på.

URBPOP-prosjektet (URBane POPulasjoner) er etablert for å fremskaffe mer kunnskap om urbane måker i Norge. Gjennom fokus på fargemerkede individer vil vi fremskaffe data om overlevelse, helsetilstand, vandringer, bestandstilhørighet og individuelle strategier. Samtidig ønsker vi å bidra med informasjon til publikum, og gjerne også invitere både proffer og amatører til å bidra i datainnsamlingen. I regi av prosjektet blir årlig mange hundre måker innfanget for ringmerking, innsamling av biometri og blodprøvetaking. Observasjoner kan rapporteres til internettsiden <http://www.ringmerking.no/cr/>, rapportøren får umiddelbar tilbakemelding om fuglen man har sett, og kan dessuten følge den videre i livet. Det kan bli et langvarig forhold; noen av måkene i prosjektet er inntil 25 år gamle, og dukker gjerne opp på samme sted år etter år.

Prosjektet ble påbegynt i 2011 og har lang tidshorisont. Hovedfokus i oppstartsfasen har vært på innfanging og fargemerkning av en studiepopulasjon i fire norske byer: Tromsø, Bergen, Stavanger og Oslo. I tillegg har vi søkt etter viktige hekkeplasser, rasteplasser og næringssøksområder for urbane og bynære måker, for å få en bedre forståelse for hvilke ressurser som trekker måkene til de respektive byområdene i prosjektet.

I 2012 besøkte Museum Stavanger tre bynære holmer for opptelling av hekkebestand og fargemerkning av unger. Disse er spesielt verdifulle for prosjektet, siden de har kjent alder og opphav. I 2013 og 2014 utvidet vi gradvis undersøkelsesområdet til å omfatte flere hekkekolonier i fjorden øst for Stavanger. Arbeidet er et første skritt på veien for å få kunnskap om hvilke hekkeplasser som rekrutterer de måkene som oppsøker Stavanger sentrum.

2. RESULTATER

2.1 Bynære holmer i Stavanger i 2013 og 2014

2.1.1. Bynære holmer i Stavanger i 2013 – tellinger

Det ble ikke gjort noe forsøk på å få nøyaktige tall på hekkebestanden, men vi rapportere her de tellingene som ble gjort i forbindelse med befaringer. Dette må ikke brukes som grunnlag for å anslå hekkebestand, men det kan gi en indikasjon på tilstand.

	Gressholmen	Tjuholmen	Majoren	Svartaskjeret/holme i Langøysundet
Fiskemåke	10	60	-	7
Gråmåke	-	-	?(4-5)	
Svartbak	1-2	1	?(3-5)	4
Hettemåke	-	-	-	95
Terner	-	-	-	150
Tjeld	-	1	?	2
Knoppsvane	-	-	-	1
Ærfugl	-	13F	4F + 1 pull	2F

Tabell 1. Estimert hekkebestand (antall par) på de tre holmene, basert på observasjoner. Ærfugl er kun oppgitt som max antall observerte individer. Det ble ikke gjort noe forsøk på å telle opp hekkebestanden på Majoren i 2013, men den var trolig omtrent på samme nivå som i 2012.

Svartaskjeret ble opptalt fra to sider (Lundsvågen og Bjørnøy) 4.juni og tallene derfra er antatt å være nokså dekkende. Gressholmen ble kun opptalt på en rask passering fra båt 11.juni, men hekkebestanden her virker å være mer enn halvert sammenlignet med situasjonen i 2012.

Tjuholmen ble talt opp fra båt 19. juni og estimat på antall hekkende par baserer seg på en observasjon av ca. 120 adulte fiskemåker. Situasjonen på Svartaskjeret var veldig lovende innledningsvis, med godt tilslag av hekkende hettemåker og en del terner, men her gikk noe galt innledningsvis. Ved et besøk 19.juni ble det kun påvist ca. 50 reir av hettemåke med egg, i tillegg til 5 små unger. Det tyder på at fuglene har måttet legge om, siden hettemåkene normalt har store unger på dette tidspunktet. Ternene virket også å ha forlatt området.

2.1.2. Bynære holmer i Stavanger i 2013 – ringmerking

Hovedformålet med faltarbeidet var å få ringmerket et antall måkeunger på bynære saltvannslokaliteter. Dersom ungene er store nok, får de påsatt en farget ring i hardplast med en kode på fire eller fem bokstaver/tall, som kan leses på langt hold. Store måker (svartbak,

gråmåke, sildemåke) merkes med svarte ringer med hvit skrift. Fiskemåker merkes med hvite ringer med svart skrift eller grønne ringer med hvit skrift.

	Tjuholmen	Majoren	Svartaskjeret
Fiskemåke	-	-	
Sildemåke	-	-	
Gråmåke	-	8 (6)	
Svartbak	-	5 (5)	4 (2)
Hettemåke	-	-	1 (0)

Tabell 2. Antall fugl ringmerket på bynære holmer i 2013. Det ble ikke gjort ilandstigning på Tjuholmen i 2013. Måkeunger må ha oppnådd en viss størrelse før fargering kan settes på. Tallet i parentes angir hvor mange som ble utstyrt med fargering.

Fig. 1. Nettopp flygedyktig unge av svartbak med fargeringen ”JP383”, Tjuholmen 10. juli 2012. Denne fuglen ble seinere avlest i Hanstholm, Danmark 4.8.2013 før den ble funnet død på Engøy i Stavanger 3.1.2014.

2.1.3. Bynære holmer i Stavanger i 2014 – tellinger

I 2014 ble det ikke foretatt noen tellinger på de bynære holmene, men situasjonen på Tjuholmen og Majoren var omtrent som i 2013. Hettemåkene som gjorde hekkeforsøk på Svartaskjeret i 2013 hadde flyttet til en våtmark på Vassøy i 2014.

2.1.4. Bynære holmer i Stavanger i 2014 – ringmerking

Tjuholmen og Majoren ble besøkt 26.juni med tanke på ringmerking. Tabell 3 oppsummerer resultatene fra dette arbeidet.

	Tjuholmen	Majoren
Fiskemåke	25 (23)	-
Gråmåke	1 (1)	3 (2)
Svartbak	1 (1)	4 (4)

Tabell 3. Antall fugl ringmerket på bynære holmer i 2014. Tallet i parentes angir hvor mange som ble utstyrt med fargerings.

2.2 Sjøfuglreservater i Strand kommune

I 2013 ble det søkt til Fylkesmannen i Rogaland om ilandstigningstillatelse for observasjoner og ringmerking i sjøfuglreservatene på Hidlekjeøy og Horge i Strand kommune. URBPOP-prosjektet fikk dispensasjon til ilandstigning på begge lokalitetene, men vi gikk kun i land på Hidlekjeøy.

2.2.1 Observasjoner og ringmerking i sjøfuglreservatene i 2013

Det ble foretatt opptellinger av det som ble observert sittende i koloniene i forbindelse med to befaringer i juni. Ved disse anledningene gikk vi ikke inn i koloniene og tallene bør ikke brukes som estimat på hekkebestand. Tilstedeværelsen i rugefasen kan variere mye gjennom døgnet, bl.a. kan det nevnes at vi estimerte kun 350 sildemåker i kolonien på Hidlekjeøy 11.juni mens mer grundige tellinger 19. juni gav 800 ind. som resultat. Maxtallene er oppsummert i tabell. I tillegg ble det på Horge påvist 5 toppskarv (hekking av noen få par),

	Hidlekjeøy	Ringmerket Hidlekjeøy	Horge
Fiskemåke	18	-	1
Sildemåke	800	72	85
Gråmåke	52	7	270
Svartbak	25	3	20
Tjeld	6		-

Tabell 4. Tellinger (antall individer) på Hidlekjeøy 19.juni (tellinger fra to utkikkspunkter på utsiden av kolonien) og Horge 11.juni (passering fra båt). Antall unger ringmerket på Hidlekjeøy 19.juni og 9.juli er satt inn i midtre kolonne.

5 hunner av ærfugl, 1 par siland og vandrefalk som varslet ved antatt hekkeplass i vestvendt bergvegg.

2.2.2 Observasjoner og ringmerking i sjøfuglreservatene i 2014

I 2014 ble søknaden og virksomheten utvidet til å omfatte også reservatene Langholmen/Larsholmen og Knibringen/Grasholmen i Strand kommune, samt Lauvikholmen i Høgsfjorden (Sandnes). Alle lokalitetene ble da besøkt med formål å ringmerke måkeunger.

I 2014 ble Hidleklejøy besøkt to ganger, 26.juni og 30. juni. Horge ble besøkt en gang med tanke på ringmerking, 30. juni. Knibringen/Grasholmen og Langholmen/Larsholmen ble besøkt 2. juli med tanke på ringmerking. Lauvikholmen ble besøkt 2.juli for ringmerking av fiskemåkeunger.

Hidleklejøy er dominert av en stor koloni med sildemåke, med mindre antall gråmåker og noen få par svartbak innimellom. I tillegg til ringmerkingen har vi benyttet teleskop fra 2-3 punkter på utsiden av kolonien, for å prøve å lese av fargemerkede individer blant de voksne hekkefuglene.

Horge har et verneområde som omfatter en lavtliggende eng på østsiden av holmen, mens resten av holmen er mer brattlendt og ikke vernet. Horge er dominert av gråmåke, men har også en del hekkende sildemåker og noe svartbak. I 2013-2014 har det hekket lite fugl innenfor verneområdet, og de få ungene som ble funnet her var klekket svært seint og for små til å merke med fargeringer. Mesteparten av måkene er konsentrert i forholdsvis bratte områder på nordsiden av øya. Vi har i 2014 kun konsentrert oss om å merke fugl på øyas bratte nordside, hvor andelen av sildemåke er størst.

Knibringen er en mindre blandingskoloni dominert av sildemåke, med 1-2 par svartbak og noen par gråmåke i tillegg. I 2014 var hekkingen vesentlig seinere her enn på f.eks. Horge, og de fleste ungene var relativt små (men med mye spredning i alder). Grasholmen har spredte par med hekkende svartbak og noen få gråmåker.

Langholmen og Larsholmen er helt dominert av svartbak. Den nordvestligste holmen i dette reservatet ble ikke besøkt.

	Hidlekjeøy	Horge	Knibringen	Grasholmen	Langholmen/Larsholmen	Total
Sildemåke	56(55)	24(22)	33(30)	-	-	103(97)
Gråmåke	23(23)	21(21)	5(5)	6(6)	-	55(55)
Svartbak	7(7)	-	2(2)	12(12)	26(26)	47(47)
Total	86(85)	45(43)	40(37)	18(18)	26(26)	205(199)

Tabell 5. Ringmerking i reservatene i 2014. Antall i parentes viser hvor mange som ble påsatt fargering.

Lauvikholmen er en rein fiskemåkekoloni med god produksjon av unger i 2014. 25 unger ble merket her 2. juli, hvorav 21 ble påsatt fargeringer. Trolig var det minimum 40-50 unger på holmen.

Fig. 2. Fiskemåken hadde en god hekkesuksess på Lauvikholmen i 2014. Foto: Alf Tore Mjøs

3. KONTROLLER AV MERKEDE FUGLER

3.1.1. Avlesning av hekkefugler i reservatene

Et av hovedformålene med ringmerkingen og besøk i koloniene er å påvise eventuelle koblinger mellom disse hekkeplassene og urban livshistoriestrategi hos måker.

Hidlekjeøy er den mest egnede lokaliteten for å observere fargemerkede fugler i kolonien, siden de aller fleste fargeringene kan leses fra 2-3 utkikkspunkter på utsiden av kolonien. I 2013 og 2014 ble det observert 28 sildemåker og 6 gråmåker med fargeringer i kolonien på Hidlekjeøy. 19 sildemåker og 6 gråmåker merket som voksne i Stavanger ble påvist, noe som dokumenterer at mange fugler fra disse koloniene bruker urbane områder i Stavanger til næringssøk. Flere av disse må betegnes som urbane spesialister, da de hører til ”gjengangerne” i observasjonsmaterialet fra Breiavatnet og andre urbane lokaliteter.

Ringmerkingslokalitet	Gråmåke	Sildemåke
Stavanger	6	19
Bryne	-	1
Vest-Agder	-	7
Tyskland (Helgoland)	-	1

Tabell 6. Merkeområde for fugler avlest på Hidlekjeøy i 2013 og 2014.

Det er verdt å merke seg at 7 sildemåker klekket i Vest-Agder ble avlest som antatte hekkefugler på Hidlekjeøy. Det tyder på at en betydelig del av sildemåkene i denne regionen innvandrer fra Vest-Agder. Alle gråmåkene med fargering som ble avlest på Hidlekjeøy var merket lokalt i Stavanger, men en av fuglene i paret som hekket på Tjuholmen i 2014 var merket som unge i Mandal.

3.1.2. Avlesning av unger merket i reservatene i 2013 og 2014

Fargemerking av et større antall måkeunger gir som regel nokså umiddelbare resultater i form av avlesninger. De tre artene gråmåke, sildemåke og svartbak har nokså ulike trekk- og overvintringsstrategier. Fig. 2-5 gir en oversikt over de avlesningene som er registrert så langt.

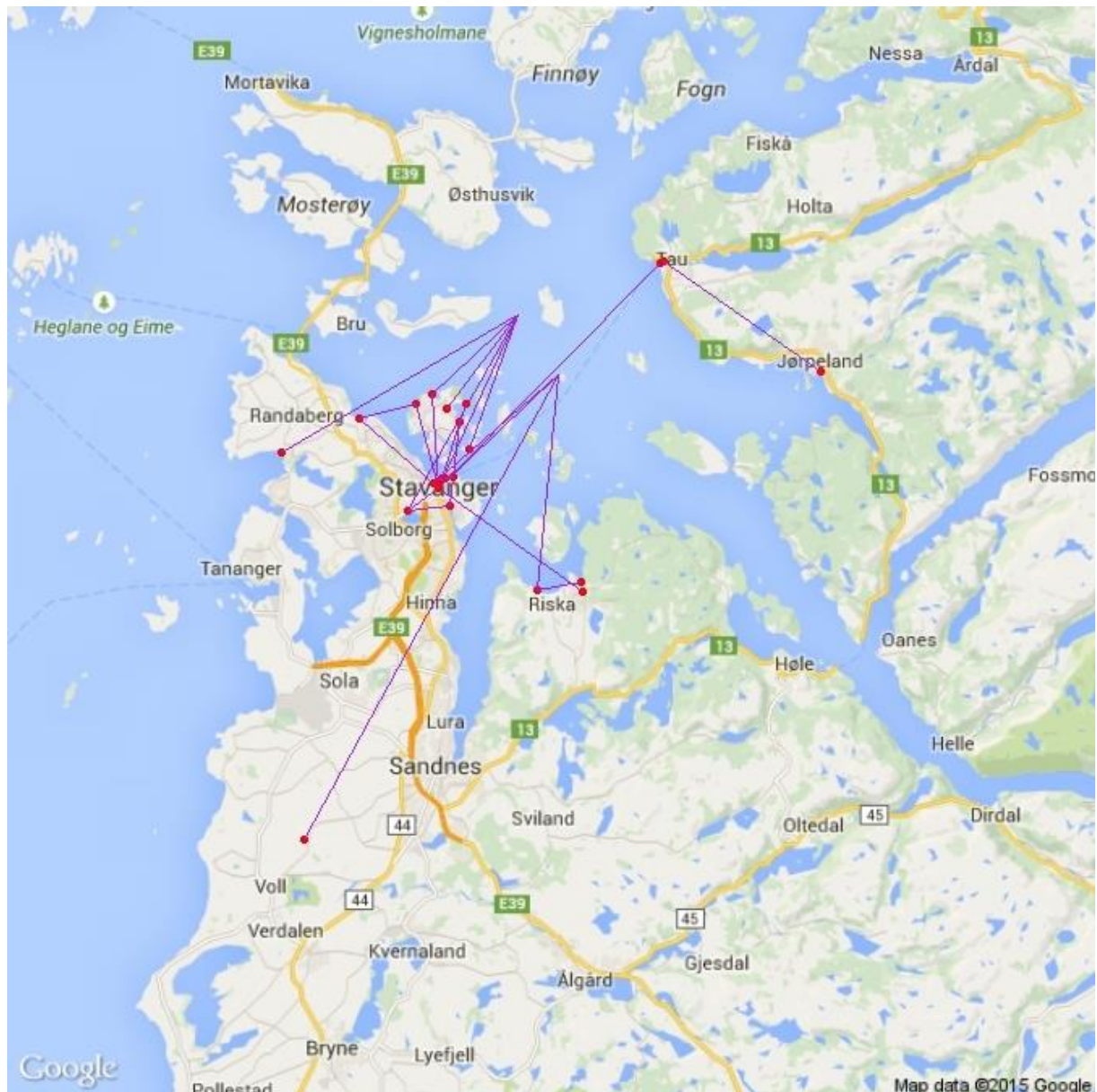

Fig. 3. Lokale observasjoner av unge gråmåker fargemerket på Hidleklejøy og Horge i 2013 og 2014.

De fleste unge gråmåkene blir værende i regionen de første vintrene, men det finnes også eksempler på at noen trekker lengre avstander, f.eks. til Skagerak-området og Nederland. (Fig. 3). Som kartet viser dukker en del av de unge gråmåkene opp i Stavanger sentrum.

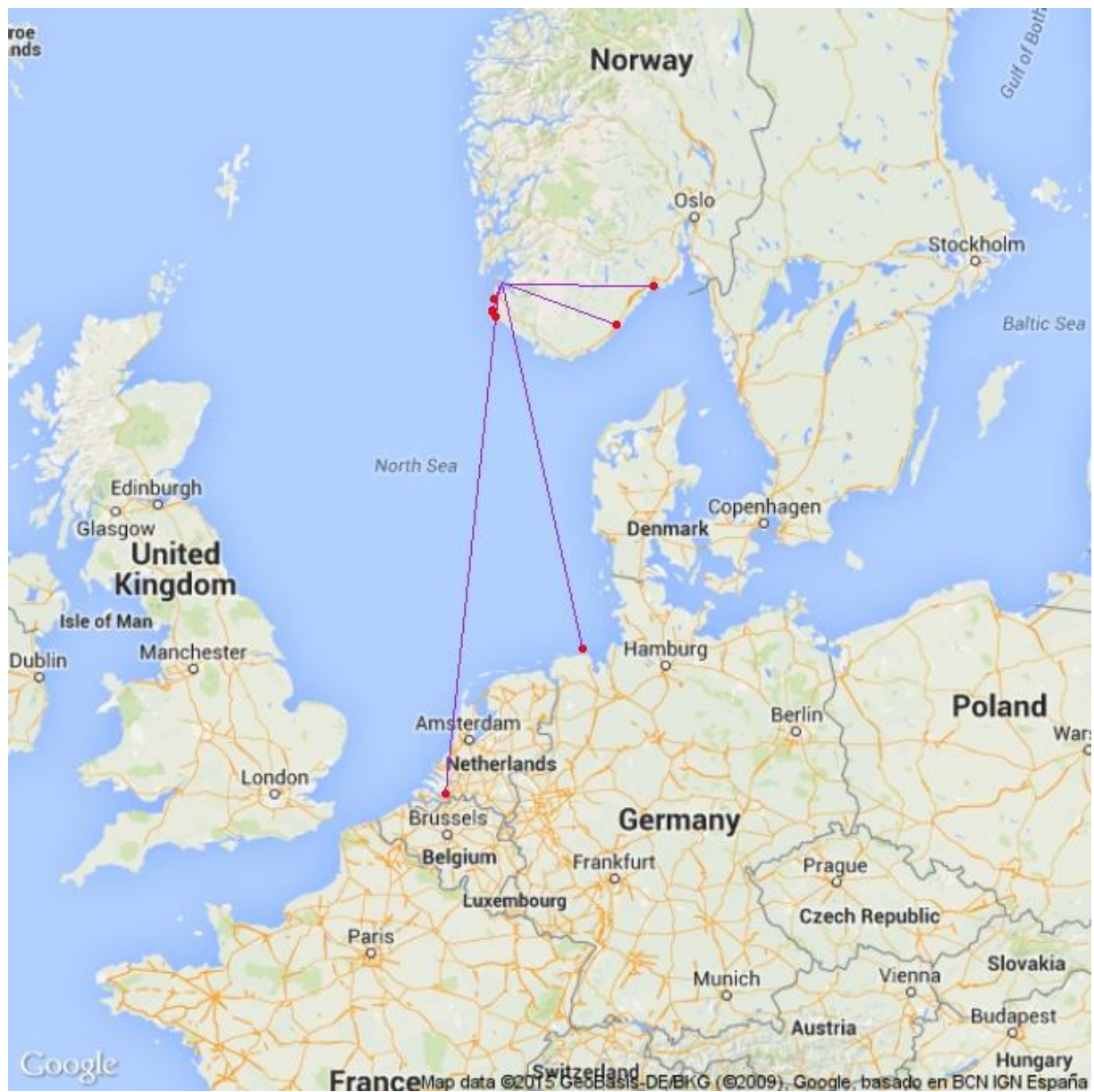

Fig. 4. Langdistansefunn av unge gråmåker merket i sjøfuglreservatene i Strand i 2013-2014.

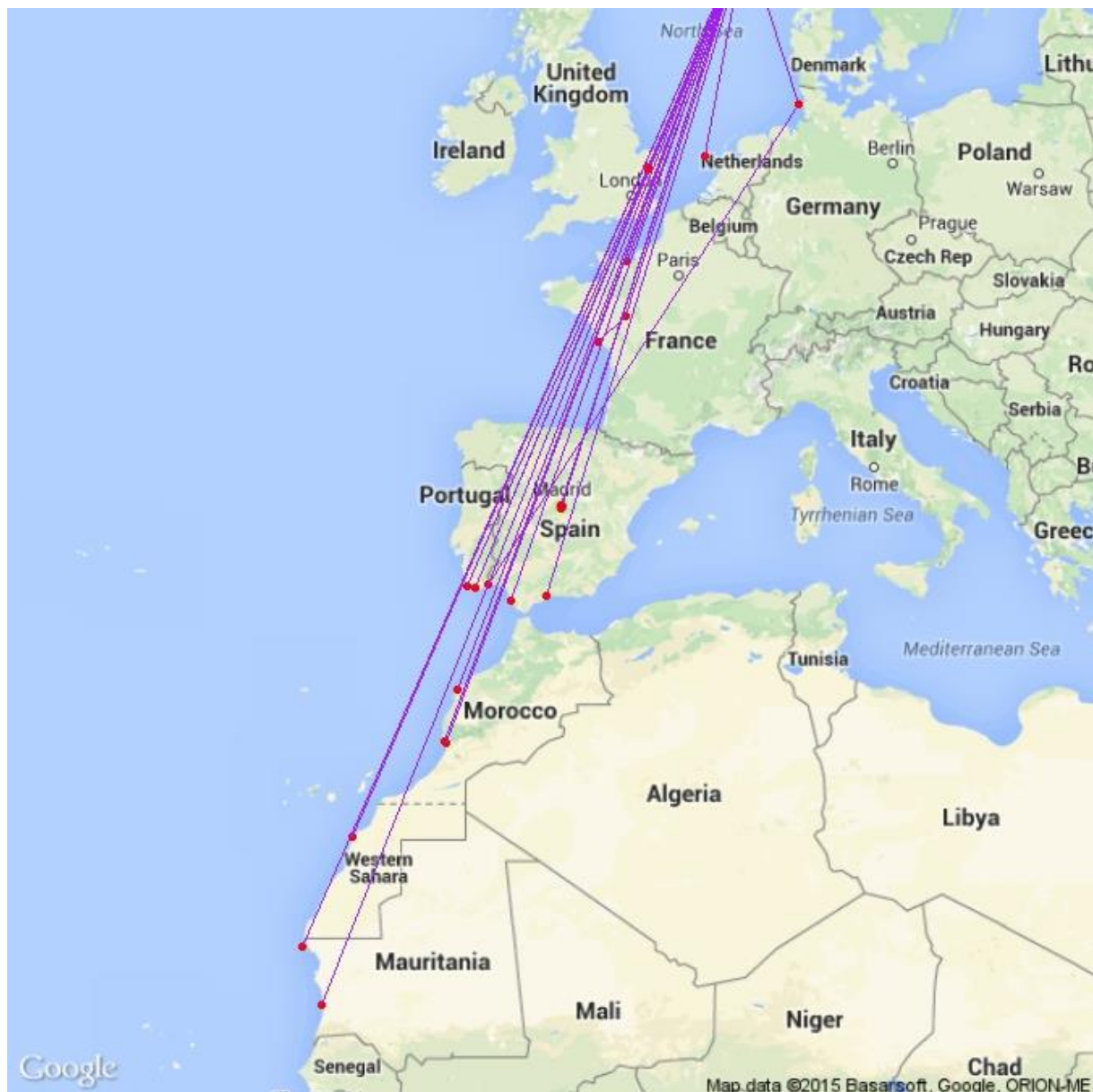

Fig. 5. Foreløpig innkomne observasjoner av fargemerkede sildemåkeunger merket i sjøfuglreservater i Strand i 2013 og 2014. De viktigste overvintringsområdene til sildemåker av underarten *intermedius* ligger i Vest-Afrika og på den Iberiske Halvøy.

I 2013 dukket noen få av de sildemåkeungene som ble merket på Hidleklejø opp i Breiavatnet i Stavanger i august-september, men tendensen til at unge sildemåker bruker byen som «oppvekstområde» de første månedene er mindre enn hos gråmåka.

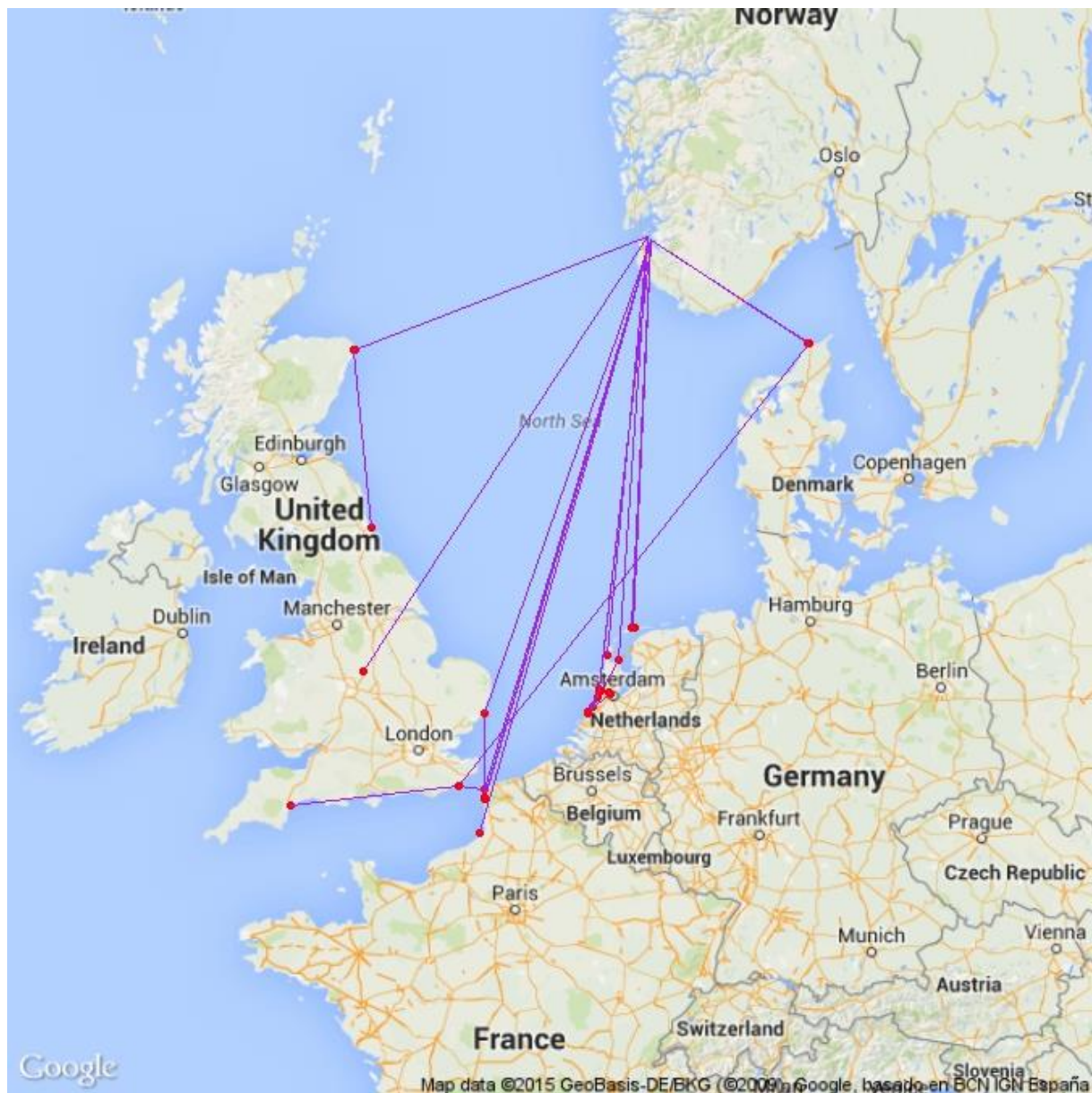

Fig. 6. Observasjoner av unge svartbaker merket i reservater i Strand i 2013 og 2014. Arten er i stor utstrekning en kortdistansetrekker, som overvintrer rundt sørlige deler av Nordsjøen/Skagerak og i Den Engelske Kanal.

4. ANBEFALINGER OM SKJØTSEL

På Tjuholmen vokser det en betydelig klynge av buskfuru/bergfuru. Dette begrenser det arealet som er tilgjengelig for hekkende sjøfugl, siden det finnes reir på hele holmen med unntak av det bevokste arealet. I tillegg hekker det et kråkepar i denne lille skogen, noe som ikke er gunstig midt i en lokalt viktig sjøfuglkoloni. Det anbefales derfor at denne skogen fjernes, i alle fall hugges. Det har tydeligvis vært utført en del skjøtsel på holmen tidligere, og en noen små dunger med greinverk finnes på nordsiden av holmen. Disse har fungert fint som skjul for hekkende ærfugl, og 5-6 brukte reirskåler ble funnet her. Det kan trolig være gunstig å la noen slike rishauger bli liggende til dette formålet.

Fig. 7. Tjuholmen med den skogen som anbefales fjernet. Foto: Alf Tore Mjøs

På Hidleklejøy har produksjonen av sildemåkeunger vært lav både i 2013 og 2014, mens gråmåker og svartbaker som hekker der ser ut til å klare seg bedre. Hidleklejøy er en flat holme med lite skjul. Holmen beites av en flokk ”villsau”, og det er vår oppfatning at beitetrykket er for stort i forhold til hva som er ideelt i et sjøfuglreservat. Det er en kjent problemstilling at sildemåka blir utsatt for egg- og ungepredasjon fra sine større slektninger, særlig i år med dårlig næringstilgang generelt. Lavt vegetasjonsdekke uten muligheter til skjul forsterker predasjonen under slike forhold. Vi anbefaler derfor at man fjerner sauen herfra i 2-3 sesonger og undersøker effekten av et slikt tiltak, før man eventuelt gjeninnfører en noe mindre saueflokk. Hidleklejøy er den desidert viktigste sildemåkekolonien i regionen, noe som

burde tilsi at utviklingen følges tett. Beiting i viktige sjøfuglkolonier bør på generelt grunnlag ha sterk fokus fra forvaltningsmyndighet, siden sau både kan opptre som predator på måke- og terneunger og påvirke vegetasjonen både på måter som er positivt og negativt for hekkende sjøfugl.

Fig. 8. Fargeringer bidrar til å avsløre hvilke næringsressurser som er viktige for måkene. To fargemerkede hettemåker som er ute etter spillfôr på et oppdrettsanlegg i Høgsfjorden. Foto: Alf Tore Mjøs

5. TAKKSIGELSER

Vi takker Rogaland Fylkeskommune og Fylkesmannen i Rogaland for prosjektstøtte til URBPOP. Fylkesmannen i Rogaland og Stavanger kommune takkes for tillatelser til ilandstigning og ringmerking i kolonier og reservater. Takk også til Arild Breistøl som har produsert kartene til denne rapporten.

Alf Tore Mjøs
Museum Stavanger
Muségaten 16
4010 Stavanger
alf.tore.mjoes@museumstavanger.no